

ВИСНОВОК

про наукову повизну теоретичне та практичне значення результатів дисертації Маркелової Вікторії Миколаївни на тему «Обмеження права власності під час кримінального провадження: теорія та сучасна практика», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

За результатами опрацювання дисертації Маркелової Вікторії Миколаївни та наукових публікацій, в яких висвітлено основні наукові результати проведеного нею дослідження, можна зробити наступний висновок.

1. Актуальність теми дисертації. У сучасному суспільстві право власності виступає не лише як невід'ємна складова особистої та громадської ідентичності особи, а й як фундаментальне право, яке визначає економічну та соціальну динаміку суспільства. Це право гарантує власнику майна можливість вільно розпоряджатися своїми матеріальними цінностями, ураховуючи їх передачу іншим особам, залишення в спадщину та вчинення щодо них інших дій, які визначають життєвий статус і комфорт особи. Юридично забезпечена можливість розпоряджання власником своїм майном не лише дозволяє особі забезпечити матеріальний комфорт та безпеку, а й відображає її індивідуальний статус, стиль життя, цінності та інтереси.

Разом з тим у контексті зростаючих сучасних загроз та викликів, таких як запровадження воєнного стану в державі, економічна нестабільність та зростання злочинності, які також становлять небезпеку для суспільного порядку і громадян, не можна стверджувати, що право власності є недоторканим, а тому виникає необхідність застосування певних обмежень щодо цього права. Особливо це актуально під час кримінального провадження, оскільки ефективне розслідування кримінальних правопорушень може вимагати застосування чи проведення процесуальних дій, які пов'язані з обмеженням цього права та спрямовані на тимчасовий доступ до речей і документів особи, виявлення та вилучення майна підозрюваного, обвинуваченого, третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт, з метою забезпечення збереження доказів, відшкодування заподіяної злочином шкоди, застосування в подальшому конфіскації чи спеціальної конфіскації майна, а також унеможливлення ухилення від відповідальності та забезпечення в цілому ефективності кримінального провадження.

Застосовуючи визначені в КПК України правообмежувальні заходи майнового характеру, сторона обвинувачення та суд мають дотримуватися балансу між правами й інтересами власника (володільця) майна та суспільства в цілому, забезпечуючи таким чином законність даного обмеження та дотримання конституційних прав особи, стосовно якої вони застосовуються. До того ж власник (володільця) майна має право вимагати від усіх учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб дотримання його прав й утримання від незаконного втручання чи обмеження його права власності, вимагати від сторони обвинувачення, слідчого судді чи суду активних дій щодо

попередження, недопущення, усунення такого втручання, притягнення винних до відповідальності, відшкодування шкоди, заподіяної таким втручанням. Водночас у слідчій та судовій практиці трапляються непоодинокі випадки неправомірного обмеження, а то й порушення права власності, що викликано недосконалістю норм закону, які б оптимально визначали та регулювали межі можливого втручання у сферу права власності, механізм обмеження цього права, чіткі підстави та порядок застосування чи проведення правообмежувальних заходів майнового характеру, правозахисні механізми, які б реально забезпечували неухильне додержання цього права.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Концепції розвитку Дисертаційне дослідження відповідає Комплексному стратегічному плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, затвердженому Указом Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023, Національній стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки, затвердженій Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженій Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021.

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради ТОВ «Академія адвокатури України» (протокол № 6 від 24.02.2022).

3. Особистий внесок дисертанта. Дисертація є завершеним науковим дослідженням, яке містить авторські розробки щодо теорії та сучасної практики обмеження права власності під час кримінального провадження. Наукові положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, одержані дисертантом самостійно. Це свідчить про те, що в рецензованій дисертації, з урахуванням новітніх досягнень науки кримінального процесу, а також правозастосування положень КПК України, здійснено комплексний аналіз проблем нормативно-правового та прикладного характеру, пов'язаних з обмеженням права власності в кримінальному провадженні, що дозволило обґрунтувати низку нових концептуальних положень і висновків, надати практичні рекомендації та пропозиції з досліджуваних питань.

Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які зроблено посилання.

4. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій. Достовірність отриманих результатів дослідження досягнута дисертантом завдяки використанню значних обсягів вітчизняної та зарубіжної наукової літератури; правозастосовної практики, судової практики України, Європейського Союзу та статичних даних з міжнародних джерел, анкетування 101 професійного суб'єкта кримінального провадження Київської, Черкаської та Житомирської

областей (38 слідчих Національної поліції, 25 прокурорів, 23 слідчих суддів, 15 захисників-адвокатів), матеріали 78 кримінальних проваджень, статистичні дані судової влади та Офісу Генерального прокурора України за 2020–2023 рр., власний досвід роботи суддею.

Досліджувана проблема була й є предметом вивчення для багатьох учених. В Україні тою чи іншою мірою ці питання висвітлювалися в наукових працях таких учених, як: Є. А. Ананьєва, І. А. Босак, О. М. Вартовнік, В. І. Галаган, В. В. Горошко, А. В. Дрозд, Т. Є. Зелькіна, І. П. Зіньковський, О. В. Капліна, М. О. Карпенко, Н. В. Кіцен, А. С. Котова, Г. М. Куцкір, О. П. Кучинська, В. П. Кушпіт, М. В. Лепей, Л. М. Лобойко, Н. С. Моргун, О. В. Музиченко, Т. О. Музиченко, В. В. Назаров, М. Л. Ореховський, А. Е. Руденко, Т. В. Смалюк, С. М. Тарасюк, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, І. І. Цилюрик, А. В. Шило та ін. Водночас дослідження й аналіз кримінального процесуального законодавства України, літературних джерел, статистичних матеріалів, судово-слідчої практики дозволяє стверджувати про необхідність подальшого нормативного вдосконалення процесуального механізму забезпечення недоторканності права власності в кримінальному провадженні, оптимізації процесуальних механізмів допустимості обмеження цього права, його охорони й захисту, а також створює нагальну потребу розробки відповідних науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування в цій сфері.

Достовірність отриманих положень і висновків та обґрунтованість запропонованих пропозицій дисертанта досягнута завдяки правильно обраному методологічному підходу до здійсненого дослідження та достатнього використання наукового, статистичного та емпіричного матеріалу.

Схвальної оцінки заслуговує також намагання автора працювати на різних рівнях дослідження – від фундаментального до науково-прикладного. Кількість та якість використаних матеріалів, ґрунтовність їх аналізу створили передумови для забезпечення достатнього рівня достовірності та обґрунтованості отриманих результатів дисертаційної праці.

Структура дисертації визначається її метою, предметом і задачами дослідження. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 274 сторінки, з яких основний текст – 211 сторінок, список використаних джерел – 32 сторіки (306 найменувань) та 5 додатків розташовано на 31 сторінці.

На нашу думку не всі ідеї та висновки автора є досконало обґрунтованими. Проте, дискусійність окремих положень дисертації радше свідчить про складність піднятої наукової проблеми та сприятиме жвавій полеміці серед науковців, наслідком чого буде вироблення нових слушних ідей і пропозицій.

5. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації з урахуванням новітніх досягнень науки кримінального процесу, а

також правозастосування положень КПК України здійснено комплексний аналіз проблем нормативно-правового та прикладного характеру, пов'язаних з обмеженням права власності в кримінальному провадженні, що дозволило обґрунтувати низку нових концептуальних положень і висновків, надати практичні рекомендації та пропозиції з досліджуваних питань. У процесі наукового дослідження отримано наступні наукові результати:

вперше:

– науково обґрунтовано і визначено кримінальний процесуальний механізм забезпечення недоторканності права власності в кримінальному провадженні, до структури якого запропоновано включити такі елементи, як: механізм реалізації недоторканності права власності, що передбачає певні способи, процедури і засоби, завдяки яким забезпечується власність на майно і виконуються пов'язані з цим права та обов'язки; механізм охорони права власності, який полягає в попередженні будь-якого можливого протиправного обмеження чи порушення цього права, контролі за його дотриманням та готовністю відповідних суб'єктів реагувати на можливе порушення; механізм захисту права власності, який охоплює правові норми, гарантії, процесуальні дії, що виконуються в разі посягання на це право, його необґрунтованого обмеження чи порушення і полягають у забезпеченні швидкого та повного відновлення протиправно порушеного права власності, притягненні до юридичної відповідальності суб'єктів, які протиправно порушили це право;

– доведено необхідність з метою недопущення необґрунтованого обмеження права власності та збереження справедливого балансу між вимогами дотримання публічних інтересів і захисту права власності передбачити в КПК України нову підставу для скасування арешту майна, а саме зупинення досудового розслідування;

– надано тлумачення поняттю порушення права власності в кримінальному провадженні, яке слід розуміти як діяльність, спрямована на створення перешкод чи ненадання можливості власнику (володільцю) майна повним обсягом реалізувати свої майнові права та законні інтереси, передбачені Конституцією, законами України та міжнародними договорами;

– виокремлено та систематизовано, залежно від виду процесуальної дії, причини порушень прав та законних інтересів власника (володільця) майна в кримінальному провадженні, визначено їх різновекторний характер, пов'язаний з вибором стороною обвинувачення порядку проведення чи застосування процесуальної дії, способу вилучення певного майна, особливостей його зберігання та своєчасності повернення незаконно вилученого майна;

удосконалено:

– доктринальне розуміння таких правових дефініцій, як «право власності», «майно», «недоторканність права власності», «обмеження права власності під час кримінального провадження»;

– наукові підходи щодо визначення умов правомірного обмеження права власності, а саме: застосування обмежень лише в установлених КПК України випадках; застосування обмежень службовою особою, яка наділена відповідними

процесуальними повноваженнями; дотримання запропонованої законом процедури (процесуального порядку), у тому числі щодо покладання обов'язків та заборон на власника (володільця) майна, за наявності зазначених у законі підстав; роз'яснення власнику (володільцю) майна його прав та обов'язків, а також суті конкретної процесуальної дії; дотримання вимог щодо часу та місця проведення процесуальної дії; дотримання форми фіксування порядку та результатів проведення процесуальної дії; застосування примусу в разі відмови власника (володільця) майна виконати правове розпорядження або демонстрації намірів не виконувати процесуальні обов'язки;

– теоретичні напрацювання щодо визначення процесуальних дій та заходів, під час проведення яких найбільш обмежується право власності;

– наукові положення щодо допустимості та правомірності обмеження права власності під час кримінального провадження в умовах воєнного стану, легалізації спрощеної (прискореної) процедури провадження слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження в разі особливого режиму досудового розслідування та судового розгляду;

– систематизацію суб'єктів, які відповідно до закону зобов'язані забезпечувати право власності й водночас мають право на його обмеження, а також суб'єктів, право власності яких може бути обмежено при застосуванні чи під час проведення процесуальних дій;

дістали подальшого розвитку:

– наукові положення щодо напрямів втручання в право власності, механізму позбавлення права власності, яким є конфіскація або спеціальна конфіскація всього або частини майна, відмінностей конфіскації та спеціальної конфіскації (щодо майна, яке може бути вилучено у власність держави; підстав та умов їх застосування; суб'єктів, до яких вони застосовуються; наслідків застосування цих заходів);

– теоретичні напрацювання щодо: вимог для обмеження права власності в разі проведення огляду чи обшуку, підстав та мети такого обмеження, моделі поведінки владних суб'єктів під час проведення зазначених слідчих (розшукових) дій; впливу такого заходу, як тимчасовий доступ до речей і документів, на можливість реалізації власником (володільцем) майна своїх правомочностей, виокремлення способу виконання цього заходу, який найбільш суттєво обмежує право власності особи; ролі та значення тимчасового вилучення майна в кримінальному провадженні, способів та наслідків обмеження права власності в разі його застосування, підстав повернення тимчасово вилученого майна та процедури фіксації його повернення; етапів накладення арешту на майно, мети забезпечення цього заходу та його наслідків;

– наукові положення, що стосуються ролі прокурора в забезпеченні недоторканості права власності під час кримінального провадження, узагальнення його наглядових повноважень, спрямованих як на своєчасне виявлення та недопущення порушень права власності, так й на припинення

таких порушень, а також алгоритму дій прокурора під час реалізації цих повноважень;

– алгоритм здійснення судового контролю щодо правомірності та допустимості обмеження, а також захисту права власності в кримінальному провадженні;

– пропозиції щодо системи змін і доповнень до чинного КПК України відносно деталізації положень щодо обмеження права власності, обсягу гарантій цього права. Зокрема, запропоновано внести зміни та доповнення до ст.ст. 16, 168, абз. 2 ч. 1 ст. 171, ч. 5 ст. 171, ч. 3 ст. 172, ч. 1 ст. 174, ч. 7 ст. 236, ч. 4 ст. 280 КПК України.

6. Наукове і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що теоретичні положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертації, становлять науково-теоретичний та практичний інтерес і можуть бути використані у: *правозастосовчій діяльності* судів, прокуратури та органів досудового розслідування – під час процесу формування слідчої та судової практики в кримінальному провадженні (акт впровадження Дарницького районного суду м. Києва від 15 травня 2024 року); *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до КПК України з питань допустимості обмеження права власності в кримінальному провадженні; *освітньому процесі* – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій, а також під час проведення різних видів занять з таких дисциплін, як: «Кримінальне процесуальне право», «Судові та правоохоронні органи», «Доказування у кримінальному провадженні» (акти впровадження Державного податкового університету від 8 квітня 2024 року та Національної академії внутрішніх справ від 7 лютого 2024 року).

7. Повнота опублікованих результатів дисертації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у в 12 наукових публікаціях, серед яких 7 наукових статей – у вітчизняних виданнях, включених МОН України до переліку фахових видань з юридичних наук, 4 тези – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, а також 1 наукова стаття – у зарубіжному науковому правовому виданні, яка додатково відображає результати дослідження.

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Маркелова В. М. Недоторканність права власності як концептуальна ідея кримінального провадження. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 4. С. 176–183. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2022/27.pdf.

2. Маркелова В. М. Позбавлення права власності під час кримінального провадження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 6. С. 184–190. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v6_2022/35.pdf.

3. Маркелова В. М. Допустимість обмеження права власності під час кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 323–331. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/1_2023/47.pdf.

4. Маркелова В. М. Обмеження права власності у результаті обшуку: теорія та практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 348–352. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/86.pdf.

5. Маркелова В. М. Тимчасове обмеження права власності в разі застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 120–128. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2023/15.pdf.

6. Маркелова В. М. Обмеження права власності в разі накладення арешту на майно в кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 2. С. 20–28. URL: <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/2/4.pdf>.

7. Маркелова В. М. Співвідношення теоретичних та практичних аспектів захисту права власності в кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2024. № 1. Т. 1. С. 218–228. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/1_2024/part_1/35.pdf.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Маркелова В. М. Засада недоторканності права власності в кримінальному провадженні: її дотримання та реалізація. *Кримінальний процесуальний кодекс України: десятиліття реалізації і проблеми сьогодення: збірник статей за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 10-річчя вступу в дію Кримінального процесуального кодексу України* (м. Львів, 18 лист. 2022 р.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2022. С. 74–85.

2. Маркелова В. М. Деякі особливості тимчасового вилучення майна у кримінальному провадженні. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: Матеріали IV Всеукр. наук. конф.* (м. Хмельницький, 17 квіт. 2023 р.). Хмельницький : ХНУ, 2023. С. 132–136.

3. Маркелова В. М. Обмеження права власності під час тимчасового доступу до речей і документів: теоретичні та практичні аспекти. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: Матеріали V Всеукр. наук. конф.* (м. Хмельницький, 17 квіт. 2024 р.). Хмельницький : ХНУ, 2024. С. 119–123.

4. Маркелова В. М. Обмеження права власності під час кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти: Матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Ужгород, 26–27 квіт. 2024 р.). С. 173–176.

які додатково відображають результати дисертації:

1. Маркелова В. М. Специфіка обмеження та позбавлення права власності під час кримінального провадження. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. №. 8. С. 190–198.

8. Відомості про апробацію результатів дисертаційної роботи. Результати дослідження обговорювались на засіданні кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету та були апробовані на науково-практичних конференціях, зокрема таких, як: «Кримінальний процесуальний кодекс України: десятиліття реалізації і проблеми сьогодення»

(Львів, 18 листопада 2022 року); «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу» (Хмельницький, 17 квітня 2023 року); «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу» (Хмельницький, 17 квітня 2024 року); «Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти» (Ужгород, 26–27 квітня 2024 року).

9. Відповідність дисертаційної роботи вимогам, що передбачені Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44

Загалом є достатні підстави для висновку про те, що представлена дисертація Маркелової Вікторії Миколаївни на тему «Обмеження права власності під час кримінального провадження: теорія та сучасна практика» є самостійним комплексним дослідженням високого науково-теоретичного та практичного рівня, має аргументовані положення наукової новизни, відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, має теоретичне та практичне значення та може бути рекомендована до захисту.

10. Характеристика особистості здобувача.

Маркелова В.М. закінчила в 2003 році Національну юридичну академію України імені Ярослава Мудрого та здобула повну вищу освіту за спеціальністю «Правознавство», за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліст, кваліфікація – юрист.

З грудня 2021 року по січень 2024 року аспірантка ТОВ «Академія адвокатури України»

З березня 2024 року по теперішній час аспірантка Державного податкового університету.

11. Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана українською мовою, з правильним вживанням наукової правової термінології. Стиль викладення в дисертації матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

12. Висновок. Дисертаційна робота Маркелової Вікторії Миколаївни на тему «Обмеження права власності під час кримінального провадження: теорія та сучасна практика» є завершеною науковою працею, у якій розв'язано конкретне наукове завдання, що полягає у комплексному аналізі проблем нормативно-правового та прикладного характеру, пов'язаних з обмеженням права власності в кримінальному провадженні, що дозволило обґрунтувати низку нових концептуальних положень і висновків, надати практичні рекомендації та пропозиції з досліджуваних питань.

У результаті проведеного дослідження, сформульовано низку нових наукових положень та висновків. За актуальністю, ступенем новизни,

обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Маркелової В.М. відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, а тому може бути рекомендована до захисту.

З урахуванням того, що дисертація Маркелової Вікторії Миколаївни на тему «Обмеження права власності під час кримінального провадження: теорія та сучасна практика» є завершеним науковим дослідженням, а також професійних якостей здобувача, його дисертаційна робота рекомендується для подання до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Завідувач кафедри
кримінального права та процесу
Державного податкового університету,
д.ю.н., професор

Galina Didkivska
Галина ДІДКІВСЬКА